

Отримано: 1 березня 2019 р.

Прорецензовано: 7 березня 2019 р.

Прийнято до друку: 11 березня 2019 р.

e-mail: myakibchuk@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2019-5(73)-313-316

Якібчук М. В. Лінгвістичні аспекти міжкультурної комунікації як елемент активізації навчальної діяльності студентів-іноземців. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 5(73), березень. С. 313–316.

УДК 811.161.21:316.7

Якібчук Марія Василівна,

кандидат філологічних наук, доцент, Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

ЛІНГВІСТИЧНІ АСПЕКТИ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ЯК ЕЛЕМЕНТ АКТИВІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ-ІНОЗЕМЦІВ

У статті подано загальний аналіз міжкультурної комунікації з акцентом на лінгвістичному аспекті міжкультурного спілкування. Проаналізовано найважливіший аспект міжкультурної комунікації – лінгвістичний в рамках активізації вербального спілкування студентів-чужоземців засобами мови. З'ясовано значення термінів «комунікація», «міжкультурна комунікація» та доповнено власним тлумаченням. Висвітлено мовні відмінності, які можуть впливати на комунікацію між носіями різних мов і культур для подальшого використання результатів у практичній діяльності. Доведено, що опанування іноземними мовами активізує навчальну діяльність студентів, у тому числі студентів-чужоземців. У рамках вербального спілкування розкрито особливості мовленнєвої культури різних комунікантів.

Ключові слова: комунікація, міжкультурна комунікація, лінгвістичний аспект міжкультурної комунікації, мовний бар'єр, міжкультурний діалог, мовний код, культурний контекст.

Maria Jakibchuk,

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas

LINGUISTIC ASPECTS OF INTERCULTURAL COMMUNICATION AS A ELEMENT OF ACTIVATION OF TRAINING ACTIVITIES OF STUDENTS-FOREASERS

The article defines the linguistic bases for formation of intercultural communication and outlines the role of foreign students in this process. The most important aspects of intercultural communication, in particular the linguistic one, were analyzed in the framework of activation of verbal communication of foreign students. A general analysis of intercultural communication with an emphasis on the linguistic aspect of intercultural communication was presented. The definitions of such terms as communication and intercultural communication were clarified and supplemented by our own interpretation. The language differences that may affect the communication between the speakers of different languages and cultures were explained in order to use the results in practice. Taking into account the fact that foreign students are people of different nationalities and with different political preferences, interests, behavioral norms and aesthetic tastes, the ways of purposeful management of the learning process, which is subordinated to the aim of professional training in formation of internal motives and goals for learning, were studied. The language differences that can affect communication between speakers of different languages were made actual. The significance of the competence-based approach in education was explained (the development of each student's ability to independently find and solve problems of different nature, in particular a foreign student should not only master the Ukrainian language as a means of communication, but also act as a member of society in a new socio-cultural space). The cognitive aspects of the language that affect the minds of students and help to find the most successful methods of obtaining knowledge were identified. The features of the linguistic culture of different communicants were analyzed in the framework of verbal communication.

Key words: communication, intercultural communication, linguistic aspect, language barrier, intercultural dialogue, language code, cultural text.

У сучасному світі людське спілкування набуває нових форм і ставить перед собою глобальні завдання. Налагодження контактів з іншими країнами передбачає оволодіння іноземними мовами. У зв'язку з цим вивчення іноземних мов набуває особливої ваги, зумовлюючи глибокий інтерес до міжкультурної комунікації як до науки, так і до практичної галузі. Тому настає потреба у визначенні сутності міжкультурної комунікації та аспектів її вивчення.

Основою міжкультурної комунікації є мова, у якій пізнаються особливості як людської особистості, так і національно-культурної спільноти. Непорозуміння відбуваються через порушення норм і правил, прийнятих у конкретному соціумі. Однією з найважливіших складових людської поведінки, яка формується у певному соціокультурному середовищі, є комунікація. Саме мовні механізми дозволяють уникнути мовних перешкод у спілкуванні з представниками різних культур, якщо комунікант добре володіє не тільки іноземною мовою, але й знаннями про культурні особливості окремої країни. Отже, міжкультурна комунікація як приклад взаємодії культур особливого значення набуває у лінгвістичному аспекті. На думку Л. Е. Лебедевої, «лінгвістичний аспект міжкультурної комунікації, у свою чергу, полягає в дослідженні вербальних і невербальних маркерів культурної інформації задля досягнення комунікативного співробітництва представників різних культур і запобігання комунікативного конфлікту» [4, с. 247].

Про актуальність вивчення міжкультурних комунікативних процесів у різних сферах знань, про багатоаспектність досліджуваного питання свідчить багато наукових праць, присвячених цій темі. Різні аспекти міжкультурної комунікації цікавлять філософів (М. Коган, К. Ясперс), соціологів (Ю. Арутюнян, А. Пригожин), мовознавців (О. Потебня, Г. Філіпчук, А. Фурман, Г. Почепцов, Ю. Смірнов та ін.) тощо. Основні лінгвістичні аспекти міжкультурної комунікації досліджені у працях Ф. Бацевича, Д. Машуміто, О. Садохіна, М. Сафіної. У праці «Безмовна мова» (1959), Е. Холл заклав теоретичні підвалини міжкультурної комунікації як інтегрованої науки. Міжкультурна комунікація спирається на здобутки соціології, культурології, когнітивної лінгвістики, психології, історії та інших наук. Лінгводидактичні засади навчання української мови як іноземної розглянуто в працях Н. Ушакової, Л. Шахової, А. Щукіна, О. Ковтун, Д. Мазурик, І. Кочан. Аспекти міжкультурної комунікації розкрито в роботах Н. Бориско, А. Григорян, Е. Холла, Т. Колосовської, В. Дороз. Міжкультурну

комунікацію у світлі лінгвістичних досліджень опрацювали В. Манакін, Е. Лебедева, Н. Захарчук, Л. Конопляник, О. Пальчикова, М. Опанасюк, В. Федик, Н. Ушакова, А. Луценко, О. Холоденко.

Метою статті є аналіз комунікативної взаємодії із зосередженням особливої уваги на лінгвістичному аспекті міжкультурного спілкування; розкрити найважливіший аспект міжкультурної комунікації – лінгвістичний; продемонструвати на прикладах, що мова – головний елемент навчальної діяльності студентів-іноземців; дослідити значення мовних засобів для активізації спілкування осіб, що належать до різних національних спільнот, для подальшого використання у практичній діяльності, актуалізуючи на мовних відмінностях, які можуть впливати на комунікацію між носіями різних мов і культур; обґрунтувати необхідність правильного лінгвістичного підходу у виборі мовних засобів.

Потреба у соціокультурній адаптації, подолання проблеми взаєморозуміння, величезний потік інформації у всіх сферах знань, здатність здійснювати діалог культур призводить до усвідомлення професійного оволодіння мовою як феноменом національної ідентичності і засобом міжкультурного спілкування. Зважаючи на те, що зараз в Україні навчається багато студентів з різних країн, міжкультурна комунікація як результат взаємодії культур набуває дедалі особливого значення. У цьому контексті велику роль відіграє мовознавчий аспект як спосіб полегшення діалогу різних культур. Цьому питанню приділяли увагу і зарубіжні, і вітчизняні науковці (Г. Крумм, Ф. Гіннекамп, А. Вірлахер, П. Донець, Т. Комарницька). Міжкультурна комунікація як наука виникла з практичних потреб аналізу та узагальнення причин комунікативних конфліктів, зумовлених незнанням національно-культурних особливостей.

Однією з характерних рис сучасної професійної освіти є гуманітаризація, формування загальнолюдських, моральних, національних цінностей у студентів-чужоземців як майбутніх фахівців, і особливо ефективним у цьому плані є гуманітарний блок. Дисципліна «Українська мова як іноземна» в Івано-Франківському національному технічному університеті нафти і газу містить у собі спільну гуманістичну складову, має певні освітні та виховні завдання, формує комунікативну культуру і міжкультурну компетенцію студентів. У цьому курсі стараємось довести, що мова не є замкнена система знаків та фігур, а вона є спосіб життєдіяльності людини, спосіб вираження людського досвіду і його усвідомлення [3, с. 249]. І для того, щоб відбулась комунікація між студентами, між студентами і викладачем, ми стараємось будувати діалог так, щоб не було культурних розбіжностей між мовцями, щоб вони, по можливості, володіли мовними навиками та додатковою інформацією з культурної та соціальної сфери життя українського народу.

Вчені-мовознавці сходяться на думці, що лінгвістичний аспект міжкультурної комунікації – єдиний, на який можна вплинути, щоб підвищити її ефективність. Знання семантичних особливостей значно полегшує міжкультурний діалог. Існують міжмовні омоніми, значення яких у різних мовах не збігаються. Наприклад, англійці називають священника minister, тоді як у більшості європейських мов міністр – член уряду, вища посада в органах виконавчої влади. Словом «коледж» в Америці називають вищий навчальний заклад, а в Україні – це переважно заклад середньої спеціальної освіти. Дослідження проблеми підготовки майбутніх фахівців до міжкультурної комунікації вимагає ґрунтовного аналізу категоріальних основ, визначення спільного та відмінного між ними. Виділимо основні базові поняття окресленої проблеми: спілкування, комунікація, міжкультурна комунікація, лінгвістичний аспект комунікації як елемент активізації навчальної діяльності студентів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін.

На думку Ф. Бацевича, поняття «спілкування» і «комунікація» різняться між собою [1, с. 27]. Спілкування – це комплексне поняття, що охоплює всі можливі типи процесів взаємозв'язку і взаємодії людей, суспільств, суб'єктів.

Комунікація – це лише один із типів спілкування «смісловий та ідеально-змістовий аспект соціальної взаємодії; обмін інформацією в різноманітних процесах спілкування» [1, с. 28]. Найважливішими засобами комунікації є засоби мовної системи, паралінгвістичні засоби. Провідну роль у міжособистісному спілкуванні відіграють вербальні компоненти як засоби мовного коду: слова, словосполучення, речення, тексти, за допомогою яких передається інформація. Першоджерелом знань про культурні особливості різних народів є мова, яка зафіксована у лексиці, граматиці, фразеології та інших способах мовного вираження, і забезпечує взаємозбагачення міжкультурних спільнот, що контактують. Знання мовних особливостей іншої культури сприяє швидкому розумінню і налагодженню комунікації між ними. Мова є засобом матеріалізації різних картин світу, які створює свідомість.

«Міжкультурна комунікація – це наука, яка вивчає особливості вербального та невербального спілкування людей, що належать до різних національних та лінгвокультурних спільнот» [5, с. 9]. Виникнення міжкультурної комунікації зумовлено проблемами суспільства з найдавніших часів, коли доводилося встановлювати контакти з чужинцями. Особливої актуальності міжкультурна комунікація набула в 70-ті роки ХХ ст. як елемент професійної міжнародної діяльності. Багато питань щодо формування цієї галузі знань порушували відомі вчені: В. Гете, О. Потебня. «Хто не знає чужих мов, – писав В. Гете, – не має уявлення про свою» [3, с. 246]. Міжкультурна комунікація як приклад взаємодії культур особливого значення набуває у лінгвістичному аспекті. Міжкультурна комунікація виникла як наука «з практичних потреб аналізу та узагальнення причин комунікативних невдач» [3, с. 247], яка вивчає особливості вербального та невербального спілкування людей, що належать до різних національностей. Мова є основним засобом комунікації, показником національної ідентичності, в якій відображаються як і особливості окремої особистості так і всієї національно-культурної спільноти. Вона може бути зв'язуючим елементом, або – бар'єром, якщо мовці не знають значення слів чи граматичних ознак для мовного діалогу.

Щодо знання мови іншого народу, то це, на думку Л. Лебедевої «суттєвий складник міжкультурної комунікації і найперший крок для встановлення успішного спілкування між представниками різних націй і культур» [3, с. 248]. Знання мови закарбоване в лексиці, фразеології, граматиці, синтаксисі та ін.

Виокремлюють такі основні аспекти міжкультурної комунікації: культурологічний, лінгвістичний, етичний, соціально-комунікативний, психологічний, професійно-прикладний. З огляду на те, що мова є основним засобом комунікації, предметом нашого дослідження є лінгвістичний аспект.

На думку В. Манакіна, лінгвістичний аспект передбачає вивчення мовних відмінностей, які можуть впливати на комунікацію між носіями різних мов [5, с. 13]. Досліджуваний аспект виявляє семантичні особливості слів різних мов, охоплює зіставлення різних комунікативних ситуацій «способи членування світу мовними засобами» [5, с. 13], порівнює мовну поведінку представників різних культур. Розмежування аспектів культурної комунікації має лише теоретичний характер. На

практиці ці аспекти інтерпретуються, перетинаються. Слова у різних мовах можуть відрізнятися за семантичним значенням, за ступенем поширення, за стилістичними конотаціями. Знання семантичних особливостей значно полегшує міжкультурний діалог. Але лінгвістичний аспект не обмежується лише виявленням семантичних особливостей слів різних мов. Він також передбачає зіставлення різних комунікативних ситуацій, порівняння мовної поведінки представників різних культур, способи членування світу мовними засобами.

Німецький філософ Мартін Гайдеггер зазначав, що людина може вважати себе особистістю тільки в тому разі, якщо вона розуміє внутрішній світ іншої особистості. А цього можна досягти лише в комунікації, в міжособистому спілкуванні [1, с. 18]. Компетентнісний підхід в українській освіті означає розвиток у кожного студента здатності до самостійного пошуку вирішення проблем різного характеру, зокрема студент-іноземець повинен опанувати українську мову як засіб спілкування, а також діяти як член суспільства в новому соціокультурному просторі. Тому до уваги треба брати індивідуальні якості, пізнавальні, емоційні, вольові та вміння студента як представника соціуму. Навчання іноземних студентів української мови ґрунтується на культурологічній основі. Зважаючи на те, що іноземні студенти – це люди різних національностей, з різними політичними уподобаннями, інтересами, нормами поведінки, естетичними смаками, потрібно цілеспрямовано керувати процесом навчання, підпорядковувати його меті професійної підготовки. У цьому контексті роль навчальної дисципліни «Українська мова як іноземна» полягає в допомозі оволодіти студентам мовними навичками, знаннями для спілкування у навчально-професійній сфері. Це здійснюється за допомогою читання, аудіювання, говоріння, письма, що допомагає студентам оволодіти обраним фахом, а також використовувати мову для особистісного розвитку. У контексті обраної теми дослідження виокремимо коло питань, що першочергово цікавить лінгвістів. На думку М. Бергельсона [7, с. 23], це :

- як відбувається процес реалізації міжкультурного комунікативного акту;
- що сигналізує про наявність міжкультурної взаємодії під час надання інформації;
- що саме є відмінною рисою мовних повідомлень, якими обмінюються представники різних культур;
- у яких комунікативних контекстах це має вираження;

– як відбувається непорозуміння, а також які мовні механізми дозволяють чи не дозволяють компенсувати його. Спробуємо проаналізувати деякі з цих питань. Отож, ключовим процесом комунікативної діяльності є вивчення дискурсу на певну тему, який відрізняється в межах суто дискурсивних правил залежно від типу культури, в якій він був сформований [7, с. 23]. Відповідь на ці проблемні питання криється у найпоширеніших для міжкультурної комунікації національних стереотипах, як: «історично сформований, узагальнено та емоційно насичений образ нації або етносу» [5, с. 46]. Згаданий стереотип охоплює стійкі переконання, мовні шаблони тих уявлень про світ, з якими людина виросла. Навіть прагнучи бути об'єктивним, представник іншої культури сприймає чужу мову, культуру через призму ідентичності.

Як відбуваються непорозуміння, а також які мовні механізми дозволяють чи не дозволяють компенсувати його? Через незнання етикету певного народу, релігійних відмінностей, національних обрядів, звичаїв, ритуалів, фольклорно-міфологічних засобів. На нашу думку, це можна компенсувати, проводячи, наприклад зі студентами-іноземцями, не тільки традиційні заняття, а й виховні заходи, серед таких можемо назвати: відзначення Міжнародного дня рідної мови, екскурсії до визначних місць, перегляд вистав, кінофільмів та їх обговорення, святкування інших свят за українськими звичаями.

Оволодіння українською мовою передбачає поступовий перехід від засвоєних правил до свідомої побудови висловлювань в ситуаціях максимально наближених до реальних умов міжкультурної комунікативної взаємодії. Мова є зв'язком між викладачем і студентом. У ній відображаються особливості як окремої особистості, так і всієї національно-культурної спільноти. Досвід роботи показує, що «до навчального процесу слід підходити як до складної динамічної системи, в якій у тісному зв'язку перебуває закономірне і випадкове, індивідуальне і загальне, основне і другорядне...» [10], пошук найоптимальніших методів активізації навчання здійснюється у різних наукових площинах, але консолідуючою у всіх випадках виступає мова як когнітивний елемент навчальної діяльності студентів. «Оскільки навчальний процес будується на отриманні знань, саме мова є головним елементом пізнання світу студентом», – стверджує Романчук [8, с. 551]. Звідси випливає думка, що всі знання, накопичені студентом під час навчання у вузі, базуються на мові. Студенти, які уміють створювати асоціативні відношення, порівнювати навчальний матеріал з близьким йому рідною мовою, продуктивніше засвоюють почуту інформацію. Для цього треба багато читати, аналізувати інформацію, спілкуватись, правильно керувати мовою, словом. Також зауважимо, що «активізації навчання студентів сприяє і вміння “влітати мову/слово в комунікативний процес» [8, с. 552]. Не викликає сумніву, що когнітивні аспекти мови реалізуються і під час комунікативної діяльності студентів-чужоземців. Вступаючи у комунікативні стосунки, студенти засвоюють різні елементи мовленнєвої практики, розвивають мислення, виробляють швидкість реакції, що сприяє активізації їх навчальної діяльності.

Ми вважаємо, що підготовка студентів-чужоземців має відбуватися при поєднанні індивідуальних та групових форм навчання. Індивідуальні форми слід застосовувати відповідно до можливостей, інтересів, потреб, здібностей студентів. Виправданим є залучати їх до пошукової, дослідницької роботи, порівнювати факти української мови і зіставляти їх із фактами рідної мови, з тими методами, за якими вони вивчали мови на батьківщині. Так африканські студенти, що вивчали англійську мову «за прямим методом» [9], «з використанням підстановлених таблиць» [9] відчували труднощі, працюючи «за свідомо-практичним методом» [9]. Латиноамериканські студенти, що звикли до дослівного перекладу, заучування правил до нього, не привчені до аналітичної роботи, яка забезпечує усвідомлення матеріалу.

У групових формах навчання основним, на нашу думку, є безпосереднє спілкування студентів на заняттях, коли вони є активними учасниками. Студенти вчать допомагати один одному, приймати спільні рішення, проявляти самостійність, комунікабельність, доброзичливість.

Для студентів арабських країн Близького сходу під час навчання доцільно акцентувати на дискусії, розвивати в них навички самодисципліни, інтерес до встановлення контактів, дотримуючись спокою й делікатності, оскільки їхніми психологічними особливостями дуже часто є роздратованість, конфліктність.

Навчання української мови передбачає зацікавленість процесом пізнання, змістом і способом отримання знань. Виявивши їх пізнавальний інтерес, можна підвищити активність студентів, яка повинна супроводжуватись ознайомленням з відомостями про історію, культуру, мистецтво, традиції чужої країни. Це дасть змогу вивчати не лише фонетику, граматичну

будову слів, а й розвивати образне мислення, спрямоване на засвоєння історичного та культурного спадку української мови. У такий спосіб можна виокремити інтерес до пізнання національного характеру українців та виявити соціокультурні розбіжності.

Засобом формування творчої активності та критичного мислення студентів є навчальні тексти, які є ефективним способом доповнення й розширення лексико-граматичного матеріалу, засобом формування комунікативних навичок. Доцільно добирати тексти про історію, культуру, економіку політику, побут країни, мову якої студент вивчає. У нашому випадку – українську. Інформація, яку він отримує, допомагає інтелектуально й естетично розвиватись.

Наприклад, ми пропонуємо студентам перелік розмовних тем: «Україна» і паралельно тему країни, з якої приїхав студент. Або тема «Природа мого краю» розкриває природне багатство рідної країни студента-чужоземця. Аналогічно працюємо з темами «Звичаї та традиції мого народу», «Видатні вчені моєї країни». У такий спосіб студенти поглиблюють свої інтелектуальні можливості у взаємозв'язку з рідною та іноземною мовами, володіючи міжкультурною інформацією про історичні, географічні, соціальні явища країни, де проходить навчання.

Проникаючи у зміст тексту, студент розвиває мовну здогадку країнознавчі знання, цікавість до оволодіння іноземними мовами, зокрема українською, і в такий спосіб він активізує свій процес навчання. Поняття «активізації пізнавальної діяльності студентів...» означає якісний рівень їх діяльності ... формування внутрішніх мотивів та цілей здобуття знань ...» [4].

Позитивно впливає на засвоєння мови ознайомлення з географічним розташуванням України, економічним розвитком, побутом, що заохочує до комунікації. У такий спосіб зростає пізнавальна активність студента-чужоземця, що в лінгвістичному аспекті може виявлятися у побудові усного чи писемного висловлювання українською мовою, бажання оволодіти достатнім рівнем фонетичного, лексичного та граматичного мінімуму задля розуміння певної інформації та побутового спілкування, а також для підготовки до обраної професії. «Розбіжності в семантичному наповненні мовних форм спонукають до зіставлення рідної та нерідної мов, занурюють суб'єкта в пізнання власної мови, її історії» [7, с. 61].

Узагальнюючи наведені трактування поняття «лінгвістичні аспекти міжкультурної комунікації», ми дійшли висновку, що їх слід розглядати як сукупність різноманітних форм стосунків, взаємодії і спілкування між індивідами і групами, що належать до різних культур. Пізнання інших культур через їхні мови допомагає розширити кругозір студентів-чужоземців, збагатити новими знаннями, збагнути неповторну самобутність своєї рідної мови. А знання особливостей іноземних мов – це запорука успіху у спілкуванні з представниками інших лінгвокультур, основа успішної міжкультурної комунікації. Отже, лінгвістичний аспект міжкультурної комунікації служить для активізації засвоєння знань у навчальній діяльності студентів-чужоземців. Мовний аспект міжкультурної комунікації повинен зосереджуватися «на вивченні екстралінгвістичних розбіжностей, тобто на тому, що концепти у двох різних мовах можуть відрізнятися» [3, с. 251].

Перспективи розвитку цього наукового напрямку полягають у порівняльному вивченні окремих мовних систем та забезпеченні студентів, що вивчають іноземні мови, правильними практиками у навчально-виховному процесі. У подальшому вивченні цієї проблеми варто акцентувати увагу на формуванні і розвитку студента як мовної особистості, а це, у свою чергу, активізуватиме процеси особистісного самовизначення.

Література:

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної комунікативної лінгвістики: підручник. Київ: ВЦ «Академія», 2004. 344 с.
2. Захарчук Н. В., Конопляник Л. М. Особливості міжкультурної комунікації у світлі сучасних лінгвістичних досліджень. *Гуманітарна освіта у технічних вищих навчальних закладах*. 2013. Вип. 27. С. 368–375. URL: http://nbuv.gov.ua/ujrn/getvnz_2013_27_42 (Дата звернення 28.02.2019).
3. Лебедева Л. Е. Міжкультурна комунікація: лінгвістичний аспект. *Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. Кривий Ріг, 2013. Вип. 9. С. 246–252. URL: http://nbuv.gov.ua/ujrn/Phst_2013_9_39 (Дата звернення 28.02.2019).
4. Луценко А. Активізація пізнавальної діяльності студентів під час вивчення української мови як іноземної. URL: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/2401> (Дата звернення 02.03.2019).
5. Манакін В. М. Мова і міжкультурна комунікація: навч. посіб. Київ: ВЦ «Академія», 2012. 288 с.
6. Опанасюк М. М., Корженко В. Я. Інноваційні методи викладання української мови як іноземної у технічному університеті. *Матеріали ІХ Міжнародної науково-практичної конференції «Гуманізм та освіта»*. ВНТУ. 2008. URL: http://conf.vntu.edu.ua/humed/2010/txt/Opanasyuk_Korzhenko (Дата звернення 02.03.2019).
7. Пальчикова О. О. Реалізація крос-культурного підходу до навчання української мови іноземних студентів: дис. канд. пед. наук: 13.00.02 / ДНУВЗ «Криворізький національний університет». Кривий Ріг, 2016. 218 с.
8. Романчук С. М. Мова як головний когнітивний елемент активізації навчальної діяльності студентів. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки*. Кам'янець-Подільський, 2009. Вип. 20. С. 550–553.
9. Ушакова Н. І., Дубічинський В. В., Тростинська О. М. Концепція мовної підготовки іноземців у ВНЗ України. *Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти*. 2011. Вип. 19. С. 136–146. URL: <http://www-center.univer.kharkov.ua/vestnik/full/261.pdf> (Дата звернення 02.03.2019).
10. Федчик В. А. Урахування індивідуальних особливостей іноземців у процесі навчання української мови. URL: http://www.rusnauka.com/13_NPT_2008/Psihologia/31889.doc.htm (Дата звернення 02.03.2019).